

СТАНОВИЩЕ

от проф. д-р Пелагия Мих. Терзийска – преподавател в ЮЗУ "Неофит Рилски",
Благоевград

Относно: дисертационен труд на тема „Изграждане и развиване на социална компетентност при деца с разстройства от аутистичния спектър” за присъждане на образователната и научна степен "доктор" в област на висше образование: 1. Педагогически науки, професионално направление: 1.2. Педагогика, научна специалност: Специална педагогика

Автор: **Снежана Стоянова Велева**

Научен ръководител: **Проф. д-р Снежана Николова**

Настоящото становище е изготвено на основание заповед № РД -16-191/19.12. 2019 г. на ректора на Шуменски университет „Еп. Константин Преславски”, както и на решение на научното жури по процедурата.

1. Общо представяне на процедурата и докторанта

Снежана Стоянова Велева е докторант в задочна форма на обучение в докторска програма „Специална педагогика“ на катедра „ Социална и специална педагогика” към ШУ Еп. Константин Преславски. Процедурата и представеният комплект от документи е съобразен с Правилника за развитие на академичния състав на Шуменски университет.

2. Актуалност на тематиката

Проблемът за осигуряването на качествено образование и развитие на деца със специални образователни потребности, включително на децата от аутистичния спектър, изисква създаването на адекватна за тях подкрепяща среда в общообразователното училище. Налага привеждане на образованието ни към европейските модели и стандарти на приобщаващо образование. Търсенето на вариантите за възможно най-оптималното им обучение и социализация. Силно затрудненото общуване, липсата на интуитивни умения за социална комуникация, неспособността на децата да встъпват в социален контакт, социалната им дезадаптация и трудна социализация е отличителен белег на

децата с разстройства от аутистичния спектър. Всичко това прави дисертационния труд на Снежана Велева актуален, значим и особено полезен за педагогическата теория и практика. В него с основание вниманието се насочва към изключителната важност на въпроса за изграждане и развиване на социална компетентност у учениците от аутистичния спектър.

3. Представяне на труда и оценка на съдържанието

В предложения дисертационен труд са изпълнени изискванията към педагогически изследвания с теоретичен и експериментален характер. Трудът отговаря на критериите за подобна разработка на такова научно равнище.

Дисертационният труд е разработен в три глави и включва 150 страници основен текст плюс списък на литературата и три приложения. В библиографията са представени 145 източника, от които 97 на кирилица, 41 на латиница и 7 интернет източника.

В първата част се прави преглед на литературата по изследвания в дисертационния труд проблем. По-конкретно вниманието се насочва към класификации при разстройства от аутистичния спектър, диагностика, причини за възникване. Направен е ретроспективен преглед на развитието на теориите за аутизма и на концепции за сензорната интеграция. Представени са терапевтични възможности на сензорната интеграция, като специално вниманието се насочва към разкриване на разликата, макар и минимална, между термините „сензорна интеграция“ и „сензорната обработка“ по Джийн Ейрис и Милър. Обобщава се, че в наши дни авторите продължават да използват взаимнозаменяемо термините „сензорна интеграция“ (СИ) и „разстройство на сензорната обработка“, като се правят значими изследвания в подкрепа на използването на терапия със СИ, включително използването на СИ за деца с аутизъм.

На основата на представените схващания докторант Велева подчертава значимостта на сензорните занимания при работата на ерготерапевти, психолози, логопеди и специални педагози с тези деца. Насочва към необходимостта от използването на: *практически упражнения* за сензорна стимулация, които трябва да започват със занимания за *тактилно развитие*; на упражнения, свързани с правилната преработка на *вестибуларните и проприоцептивни*

дразнения; упражнения за преработка на сетивна информация чрез стимулация на зрителните и слуховите възприятия; методика за работа при деца с нарушена сензорна интеграция на Брейн Джим различни видове игри стимулиращи тактилните усещания и възприятия; алтернативни терапии за сензорно въздействие – арттерапия, аромотерапия, анималотерапия, хромотерапия. Специално място е отделено на разглеждане на ролята и значимостта на ерготерапията като холистичният подход.

Във втора глава коректно са определени обект, предмет, цел и задачи, хипотези и контингент на изследването. Посочени са методите на изследване. Прави впечатление тяхното разнообразие - за теоретично, емпирично и експериментално изследване и обработка на получените данни.

Участниците в изследването са 48 специалисти, работещи с деца с РАС от различни градове и 15 деца с РАС. В продължение на три учебни години са изследвани всичките 63 респонденти, чрез използването на различни методи на участие. Анкети, наблюдения, прилагане на модела за 48 специалисти (от Шумен, Варна, Русе и Айтос-община Бургас), работещи с деца с РАС и Чек лист за социална компетентност, Анкета за оценка ефективността на лечение на аутизма (АТЕС), дейности за децата с РАС на възраст от 4 – 12 години.

Особено положително оценявам факта, че е направено през първия етап на изследването скринингово проучване – Чек лист за отчитане *входящото състояние* на социална компетентност на децата с РАС, както и приложена скала АТЕС за установяване състоянието *на всяко дете от експерименталната група* по съответните показатели на критериите – общителност, сензорика, поведение. През втори етап с чек-лист за социална компетентност се проследява динамиката в развитието. В края на изследването отново се провежда скринингово проучване, за да се получи конкретна информация за реалната ситуация след експеримента.

Докторант Велева предлага иновативен SSOT модел на основата на използваните литературни източници за характеристиките на децата с РАС и ефекта от сензорната терапия и ерготерапията при тях. Целта на модела е изграждане и развитие на компоненти на социалната компетентност на децата с

РАС. Той е представен в четири стъпкова система от дейности с познавателна и комуникативна насоченост. Съдържа физически упражнения, сензорни игри и дейности в адаптирана среда, чрез които се подобряват социалното функциониране и компетенциите за комуникация, ежедневни дейности, сензорика, отношението на детето към околните. Осигурява се емоционален комфорт и удовлетвореност от движенията, играта и взаимодействието, което е условие за постигане на себеувереност и самостоятелност.

Анализът на резултатите е представен в трета глава. Умело са анализирани и онагледени чрез диаграми и таблици резултатите от *анкетата за информираност на специалисти* по отношение на средата, в която работят с деца с РАС, методи и техники, използвани в работата с тях, фактори за развиване на социалната им компетентност, сензорно въздействие, ангажираност на родителите по време на сесиите на децата.

Анализът на резултатите от чек листа за социална компетентност е направен последователно. Най-напред - анализ на резултатите от Чек лист за социална компетентност по деца с РАС, взели участие в експеримента. Следва анализ на обобщени резултати от Чек лист за социална компетентност по скали в началото и след приключване на експеримента. Накрая е направен сравнителен анализ на обобщените резултати от Чек лист за социална компетентност по скали в началото и в края на експерименталната работа – представен в таблици и диаграми.

Последователно са представени и анализирани и резултатите от АТЕС: на резултатите от АТЕС по деца с РАС, взели участие в експеримента - резултатите на всяко едно дете с РАС е представено според хронологията на въвеждане на данните в системата АRI и според базовите стойности на АТЕС теста; Анализ на обобщени резултати от АТЕС по скали в началото и в края на експеримента по всички показатели - Реч/ Език/ Комуникативни навици, Социализация, Сензорни навици/ Познавателни способности; Компаративен анализ на обобщени резултати от АТЕС по скали в началото и в края на експеримента - представени са общият брой точки на базовите стойности през месец октомври 2017 г. и изходните стойности през месец април 2019 г..

Докторант Велева прави анализ и на собствени наблюдения върху прилагането на SSOT модел. На основа на анализите прави полезни изводи и обобщения, очертава конкретни препоръки.

Приемам формулираните *приноси* на дисертационния труд – теоретични и практически.

4. Автореферат

Авторефератът представя обобщено дисертационния труд. Открити са обобщените изводи, препоръки и приноси на автора.

5. Преценка на публикациите

Публикациите по темата на дисертационния труд са 5 - една самостоятелна и 4 в съавторство. Три от тях са в Годишник на ШУ от 2013/16 и 17 година.

6. Препоръки:

1. Препоръчвам публикуването на нови статии, за да може повече заинтересовани лица да се запознаят със значимостта и начина на приложение на предложения модел.

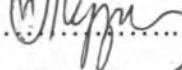
7. Въпроси:

1. Кои техники, насочени към подобряване на социалното разбиране и функционирането на децата с РАС бихте препоръчали на учителите, които ги обучават?

ЗАКЛЮЧЕНИЕ:

На основата на достойнствата на предложения дисертационен труд, на коректно направените изводи и препоръки, на констатираните приноси давам своята положителна оценка за проведеното изследване и постигнати резултати. Затова си позволявам да предложа на почитаемото научно жури да присъди образователната и научна степен „доктор” на Снежана Стоянова Велева в област на висше образование: 1. Педагогически науки, професионално направление 1.2. Педагогика, научна специалност: Специална педагогика

5.02.2020 г.

Член на научното жури: ....
проф. д-р Пелагия Терзийска